

วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ ทางความเชื่อในสังคมไทย*

Analysis of Language, Named Amulet Creating Ideological Belief in Thai Society

พระครูคัมภีร์ธรรมาวุธ¹ และจินดา งามสุกรี²

Phrakhru Khamphidhammanuwat and Chinda Ngamsutdi

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น¹

มหาวิทยาลัยนครพนม²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Nakhon Phanom University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Suphot2711@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย และ 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทยผู้วิจัยศึกษาข้อมูลชื่อพระเครื่องจากปกหน้าของนิตยสารลานโพธิ์ โดยคัดเลือกตั้งแต่ฉบับปี พ.ศ. 2544-2558 ฉบับที่ 836-1163 รวมทั้งสิ้น 328 ฉบับ

ผลการวิจัยพบว่า ที่มาของชื่อพระเครื่องมีดังนี้ คือ จากนามพระพุทธรูปเจ้าและสาวก จากลักษณะปาง จากวัตถุมวลสาร จากสถานที่ จากเหตุการณ์สำคัญ จากลักษณะเด่น จากนามพระสงฆ์ และราชทินนาม จากนามบุคคล จากสมณนาม และจากศิลปะยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ส่วนความหมายของชื่อพระเครื่องพบว่า มีโครงสร้างทางความหมายตั้งแต่องค์ประกอบ 1 ความหมาย จนถึงองค์ประกอบ 5 ความหมายขึ้นไป ลักษณะภาษาที่ปรากฏในชื่อพระเครื่องมี 3 กลุ่มภาษา คือ กลุ่มภาษาไทย กลุ่มภาษาต่างประเทศ และกลุ่มภาษาไทยผสมภาษาต่างประเทศ ส่วนโครงสร้างการสร้างคำของชื่อพระเครื่องพบว่า สร้างคำจากคำประสม คำสมาส คำสนธิ และคำยืม นอกจากนั้น การใช้ภาษายังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์กับชื่อพระเครื่องในด้านเศรษฐกิจ ระบบเครือญาติ เพศ อายุ วรรณะดี ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และตำนาน

*ได้รับบทความ: 3 ธันวาคม 2562; แก้ไขบทความ: 25 ธันวาคม 2562; ตอรับตีพิมพ์: 25 ธันวาคม 2562

Received: December 3, 2019; Revised: December 25, 2019; Accepted: December 25, 2019

ส่วนชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยพบว่า ชื่อพระเครื่องมีความสัมพันธ์กับอุดมการณ์ความเชื่อดั้งเดิม ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อศาสนาพราหมณ์ฮินดู ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อทางพุทธศาสนา ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ลัทธิพิธีในสังคมสมัยใหม่ และชื่อพระเครื่องกับภาพสะท้อนความซับซ้อนของระบบความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย

คำสำคัญ: วิเคราะห์การใช้ภาษา; ชื่อพระเครื่อง; อุดมการณ์

Abstract

This research aims: 1) to study history, development concepts and distribution of amulets in Thai society; 2) to analyze the name of amulets with the creation ideological beliefs in Thai society. The researchers studied the name of amulets from the cover page of a magazine called *Lan Pho* by selection since the edition year 2001-2015 and edition of 836-1163 in a total of 328 copies.

Results from the research found that: the origin of the name of the amulets as the amulets have derived from the name of the Buddha and his disciples, from the mass of objects, from places, from important events, from the name of monks and title conferred by the king, from nickname and from the historical era art. The meaning of the name the amulets found that there was a structure to the meaning since element 1 meaning until the element of 5 meaning or more. Characteristics of language that appears in the name of the amulets were 3 groups as Thai languages group and foreign language groups. The structure of the creation of the name of amulets found that created from blend, compound words, portmanteau word and borrow words. In addition, the use of a language also reflects the relationship with the name of the amulets in the economy, system of relatives, gender, age, literature, ethnic history and legend.

In addition, the amulets with the ideological beliefs in Thai society found that the name of the amulets was related to the original ideological, the name of the amulets with the ideological beliefs in Brahmin-Hindus, the name of the amulets with the ideological beliefs in Buddhism, the name of the amulets with the ideological cults in modern society and the name of the amulets with reflect image which was complexity of faith and religion in Thai society.

Keywords: The analysis of using language; the name of the amulets; Ideology

1. บทนำ

พระเครื่องเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าที่กลุ่มมนุษย์ได้ประดิษฐ์สร้างขึ้นมาจากกระบวนการความคิดความเชื่อความศรัทธาของกลุ่มผู้เคารพนับถือพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม การประดิษฐ์สร้างปรากฏกว่ามีการผสมผสานทางความเชื่อรวมถึงบริบททางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องเชื่อมโยงอีกด้วย พระเครื่องจึงไม่ใช่สัญลักษณ์แทนความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาเท่านั้นแต่ปรากฏว่ามีสิ่งซ่อนแฝงซ่อนทับหลากหลายมิติที่น่าสนใจ ค้นคว้าหาคำตอบเพื่ออธิบาย (Pongsapit, 1998)

ชื่อพระเครื่องก็เป็นอีกประเด็นที่น่าสนใจ ค้นคว้าหาคำตอบเพื่ออธิบายให้เห็นถึงระบบคิดที่ปรากฏอยู่ พระเครื่องแต่ละรุ่นในแต่ละยุคสมัยมีลักษณะการใช้ภาษาอย่างน่าสนใจ และส่งผลทางความเชื่อกับการเปลี่ยนผ่านในสังคมไทยร่วมสมัยอีกด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้านข้อมูล ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลชื่อพระเครื่องจากปกหน้าของนิตยสาร “ลานโพธิ์” ซึ่งเป็นนิตยสารพระเครื่องที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านและเก่าแก่ที่สุดของประเทศไทย คัดเลือกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544-

2558 ฉบับที่ 836-1163 รวม 328 ฉบับ จำนวน 328 ชื่อ โดยข้อมูลที่ได้นั้นนำมาจัดแบ่งประเภทตามลักษณะเนื้อหาของการวิจัย และผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดและทฤษฎี ซึ่งข้อมูลทั้งหมดได้จัดกลุ่มเพื่อให้สอดคล้องรองรับในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้นำมาและนำเสนออย่างเป็นระบบ

เครื่องมือใช้ในงานวิจัยมีจดบันทึกถ่ายเอกสาร และรวบรวมรายชื่อจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำสู่การวิเคราะห์ และนำเสนอเพื่ออ้างอิง วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การตีความเพื่อให้เห็นที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย และมีการนำเสนอข้อมูล มุ่งนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาให้เห็นภาพรวมของที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย จากนั้นสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ สรุปผลได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. ที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่อง

1.1 ที่มาของชื่อพระเครื่อง

1.1.1 ที่มาจากนามพระพุทธ

เจ้าและสาวกเช่น พระกริ่งสิทธัตถโธ เหริยญหล่อพิมพ์พระพุทธ พระเจ้าห้าพระองค์ พระชินสีห์ พระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปนโรคนไตราย พระอุปัคต พระสิวลี พระสังกัจจายน์ เป็นต้น

1.1.2 ที่มาจากลักษณะปาง

เช่น พระกริ่ง พระกำแพงนาครคกร พระกำแพงลีลา

พระเชียงแสนปรกโพธิ์ พระเชียงแสนลีลาส พระปาง
ช่อนหา นางพญาสะดุ้งกลับ และพบอีกว่าปาง
นาคปรกและปางลีลามีหลากหลายแบบ เช่น
พระนาคปรกกรุเมืองเก่า พระนาคปรกโบมะขาม
พระพิมพ์ปรกโพธิ์ใหญ่ เป็นต้น

1.1.3 ที่มาจากวัตถุมวลสาร
เช่น พระกำแพงสัมฤทธิ์ พระกำแพงชินทุ่งเศรษฐี
พระกำแพงดินเผา พระผิงสุพรรณ พระแร่บางไผ่
พระว่านหน้าทองคำ พระว่านหน้าเงิน พระผิงว่าน
อุดมโชค พระอาหารกรูอัมพวา พระเหรียญเงิน
พระเหรียญทองคำ เป็นต้น

1.1.4 ที่มาจากสถานที่เช่น
กำแพงทุ่งเศรษฐี กรูวัดลิงขบ กรูน้ำ กรูท่าเรือ
นครศรีธรรมราช คลองตะเคียน ถ้ำเสือ ถ้ำลั่นทม
นางวัดโพธิ์ นครโกษา นางพญาวัดโพธิ์ บึงพระยา
สุเรนทร์ ปุณฺหิงเพชรบุรี ปรางวัดพระธาตุ ผิงสุพรรณ
 เป็นต้น

1.1.5 ที่มาจากเหตุการณ์สำคัญ
เช่น พระมงคลบพิตรประชุมคณาจารย์พระยี่สิบห้า
พุทธศตวรรษ เหรียญที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติ 72
พรรษา 6 รอบ เหรียญมหาราชเฉลิมพระชนมพรรษา
3 รอบ เหรียญปลงแผ่นดินหนึ่งในสยาม เป็นต้น

1.1.6 ที่มาจากลักษณะเด่น
เช่น พระกำแพงสามเหลี่ยม พระกำแพงเม็ดขนุน
พระกำแพงพัน พระกำแพงบงก้าอ้อย พระกำแพง
กล้วยปิ้ง พระกำแพงข้างหยิก พระกำแพงขาโต๊ะ
พระกำแพงพลูจีบ พระกำแพงห้าร้อย พระซุ้มกอ
พระซุ้มยอ พระขาวแปด พระเตาทุเรียน พระทรง
เทริด พระเม็ดน้อยหน้า พระหุโหล พระหุยาน
พระกริ่งตักแตน พระเศียรโล้น พระปิดตามหาอุทม์

ยันต์ยู่ยง เป็นต้น

1.1.7 ที่มาจากนามพระสงฆ์
และราชทินนามเช่น หลวงพ่อโต หลวงพ่อปาน
หลวงพ่ोजิน หลวงพ่อวัดไร่ขิง หลวงพ่อวัดป่า
พระสมเด็จพระสังฆราชไถ่เถื่อน พระสมเด็จจอร์จัง
สมเด็จพระสังฆราชสุข พระสมเด็จวัดเกศไชโย
พระสมเด็จบางขุนพรหม เป็นต้น

1.1.8 ที่มาจากนามบุคคลเช่น
พระรอด พระมหเศรษฐ พระร่วง พระจั่ว พระนาง
พญา พระขุนไกร พระขุนแผน พลายเพชร พลายบัว
หนูมาน

1.1.9 ที่มาจากสมณนาม เช่น
เหรียญเจ้าสัว เหรียญก๊ิกโก๋ มหจักรพรรดิ พระ
ยอดธง พระยอดขุนพล พระนางพญา พระรอด
เทวดาเล่นดิน

1.1.10 ที่มาจากศิลปะยุคสมัย
ทางประวัติศาสตร์เช่น พระขอม พระเขมร พระคัน
ธารราช พระอุทอง พระเชียงแสน

1.2 ความหมายของชื่อพระเครื่อง

1.2.1 โครงสร้างความหมายที่มี
องค์ประกอบ คือ โครงสร้างทางความหมายแบบ
1 องค์ประกอบ ถึง แบบ 5 องค์ประกอบขึ้นไป สรุป
ผลได้ดังนี้

1.2.1.1 โครงสร้างทาง
ความหมายแบบ 1 องค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่อง
ที่สื่อถึงความหมายเพียง 1 ความหมาย เช่น
กริ่งกรุณา ขุนไกร ขุนแผน ซุ้มกอ ซุ้มยอนางพญา
วัดปากน้ำ เป็นต้น

1.2.1.2 โครงสร้างทาง
ความหมายแบบ 2 องค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่อง

ที่สื่อถึงความหมายเพียง 2 ความหมายซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กันหรือไม่สัมพันธ์กัน เช่น กริ่งธูป กริ่งหน้าตึกแตง กำแพงนาครก กำแพงพัน กำแพงกล้วยปิ้ง ขุนแผนไข่ผ่าซีก เชียงแสนปรกโพธิ์ นางพญาวัดโพธิ์ สมเด็จโต เป็นต้น

1.2.1.3 โครงสร้างทางความหมายแบบ 3 องค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายเพียง 3 ความหมาย ซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กันหรือไม่สัมพันธ์กัน เช่น กริ่งสมเด็จพระสังฆราช กำแพงชินหู่เศรษฐิ สมเด็จโตวัดระฆังโฆสิตาราม หลวงปู่ทวดวัดช้างให้สมเด็จพระรัตนมหาจักรพรรดิ กริ่งพุทธโสธร หน้าใหญ่ เป็นต้น

1.2.1.4 โครงสร้างทางความหมายแบบ 4 องค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายเพียง 4 ความหมาย ซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กันหรือไม่สัมพันธ์กัน เช่น หลวงปู่สรวงเทวดาเล่นดิน เหรียญรุ่นแรกหลวงปู่คุณปริสุทโธ หลวงปู่ทวดเตารีดพิมพ์ใหญ่ ปิดตาเนื้อผงคลุกรักพิมพ์เส้นด้าย ผงสุพรรณพิมพ์หน้าแก้ววัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นต้น

1.2.1.5 โครงสร้างทางความหมายแบบ 5 องค์ประกอบขึ้นไป คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายตั้งแต่ 5 ความหมายขึ้นไป ซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กันหรือไม่สัมพันธ์กัน เช่น หลวงพ่อทวดวัดช้างให้เนื้อว่านพิมพ์ใหญ่ เหรียญรุ่นแรกหลวงพ่อกลั่นวัดพระญาติการาม หลวงปู่ทิมวัดละหารไร่พิมพ์เศียรโตรุ่นน้ำท่วม สมเด็จจอร์ทั้งสมเด็จพระญาณสังวรวิจิตรวาทธรรม กำแพงซุ้มกอพิมพ์ขนมเปียะกรวดพิบูล

นางพญาสมาธิหลวงพ่อบุญวัดปากน้ำแหลมสิงห์ เป็นต้น

2. ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย จากที่ศึกษาข้อมูลสรุปได้ดังนี้

2.1 ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อดั้งเดิมการศึกษาชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อดั้งเดิมในสังคมไทยในครั้งนี้ มีดังนี้

2.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับผีจากข้อมูลที่ศึกษาสามารถแบ่งคติความเชื่อเรื่องผีออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ผีบรรพบุรุษผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และ 2) ผีที่มีอยู่แล้วโดยไม่ทราบว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด เช่น การซ่อนแฝงไว้ซึ่งคติความเชื่อเรื่องผียังปรากฏในชื่อพระเครื่อง เช่น พระขุนแผนผางพรายกุมาร พระขุนแผนพรายคู่

2.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับนาคในสังคมไทยตั้งแต่ยุคอดีตจนถึงปัจจุบัน รับรู้คติความเชื่อเกี่ยวกับนาคผ่านข้อมูลทางวัฒนธรรมของสังคมทั้งด้านวรรณกรรม ศิลปกรรม ประเพณี พิธีกรรม ไสยศาสตร์ และศาสนวัตถุทางศาสนา พระเครื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องนาค เช่น พระพิมพ์นาคปรกพระธาตุนาดูน พระนาคปรกโบมะขามวัดท้ายตลาดพระนาคปรกโบมะขามวัดปากคลองมะขามเฒ่า พระนาคปรกโบมะขามวัดกัลยาณมิตร พระนาคปรกโบมะขาม พระพิมพ์ปรกโพธิ์ เป็นต้น

2.1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับยักษ์เทวดา คติความเชื่อเกี่ยวกับยักษ์เทวดาในสังคมไทยได้ให้ความสำคัญในฐานะผู้พิทักษ์รักษาจากคติความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณได้เชื่อมโยงผสม

ผสานเข้าสู่ยักขเทวดาผู้พิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนา ซึ่งดั้งเดิมคติความเชื่อของสังคมไทยก็ได้ผูกติดอยู่กับเรื่องผี เรื่องพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว จากนั้นยักขเทวดาก็ได้ปรับตัวเข้ากับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่เข้ามาในช่วงต่อมา ชื่อพระเครื่องที่เกี่ยวข้องกับยักขเทวดา คือ เหรียญท้าวเวสสุวรรณ เหรียญจตุรพักตรพรหม

2.2 ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ ความเชื่อพราหมณ์-ฮินดูคือ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อพราหมณ์-ฮินดู ผู้ศึกษาได้จำแนกเนื้อหาที่ได้เพื่ออธิบายเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

2.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับพระอิศวรคือ ความเชื่อเกี่ยวกับพระอิศวรในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น พบว่า พระอิศวรหรือพระศิวะเป็นหนึ่งในตรีมูรติผู้เป็นเทพเจ้าสูงสุด มี 3 องค์ตามความเชื่อ อีก 2 องค์ ได้แก่ พระพรหมและพระวิษณุ คติความเชื่อในสังคมไทยได้สร้างสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์เคารพเทวองค์พระศิวะหรือพระอิศวรมีชื่อเรียกว่าปลัดขิกนั่นเอง

2.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพระนารายณ์ในสังคมไทยรับรู้ความเชื่อผ่านวรรณกรรมหรือวรรณคดี 2 เรื่องหลัก คือ รามเกียรติ์ และมหากาพย์มหาภารตะ ซึ่งเรื่องที่สองเป็นมหากาพย์ขนาดใหญ่เรื่องยาวมาก และเมื่อกล่าวถึงพระนารายณ์กับคติความเชื่อในสังคมไทยพบว่ามีปรากฏร่องรอยหลักฐานจากรูปสลักพระนารายณ์ทำด้วยศิลาที่อำเภอไชยาสุราษฎร์ธานี ปราสาทพนมรุ้งบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมายนครราชสีมา พระปรางค์สามยอดลพบุรี เทวสถานเมืองศรีเทพเพชรบูรณ์ เป็นต้น และพบข้อมูลที่เป็นชื่อพระ

เครื่อง เช่น เหรียญพระนารายณ์ทรงครุฑนบารมีมหาเศรษฐี เหรียญพระนารายณ์ทรงครุฑประทับพระราหูรุ่มนบารมีมหาเศรษฐี เหรียญสมเด็จพระนารายณ์นันทวงศ์ เป็นต้น

2.2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศคือ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศซึ่งได้ตั้งชื่อพระเครื่องหรืออาจเป็นเครื่องรางของขลังด้วยโดยใส่ชื่อของพระพิฆเนศเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระเกจิอาจารย์ เช่น พระพิฆเนศเนื้อโลหะเก่าด้านหลังหลวงพ่อกัณฑ์มธุรส พระพิฆเนศเทพแห่งความรู้ทั้งมวล เหรียญพระพิฆเนศวร 12 นักขัต พระพิฆเนศแกะจากหินแอมมิทิส พระพิฆเนศประทานพร เป็นต้น

2.3 ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาคือ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ผู้ศึกษาได้แบ่งข้อมูลที่ค้นพบออกเป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

2.3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์คือ เรื่องราวพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ารับรู้และเรียกว่านิทานชาดก 500 ชาติ และที่ปรากฏพบในพระไตรปิฎกจำนวน 547 ชาติ แต่ละชาติเกิดเป็นพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่สัตว์อื่นหรือคนอื่น การตั้งชื่อพระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ในสังคมไทยนั้น เช่น พระสิบทศน์ หลวงพ่อเงินวัดดอนยายหอม หรือเรียกอีกอย่างว่าเทพเจ้าแห่งดอนยายหอมนครปฐม พระโพธิสัตว์ตามพุทธศาสนาแบบมหายานพบในกลุ่มคนจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย เช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (เจ้าแม่กวนอิม) พระสมัตรภัทร

โพธิสัตว์ พระนางศิตาตปัตร นางวสุธระ พระนาง
ปรัชญาปารมิตา พระนาครชุนะ เป็นต้น

2.3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธ
เจ้าคือพระพุทธเจ้าในฐานะรูปสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์
ที่เรียกว่าพระเครื่อง ความเชื่อถูกสร้างขึ้นมาสื่อ
แทนความเคารพรวมถึงเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์มาก
ขึ้น ตั้งข้อสังเกตได้จากชื่อพระเครื่องที่สัมพันธ์กับ
พระพุทธเจ้า

2.3.3 ความเชื่อเกี่ยวกับอนาคต
พระพุทธเจ้ารับรู้ผ่านเรื่องพระเจ้า 5 พระองค์
มีชื่อว่าพระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสป
พระโคตโม และพระศรีอริยเมตเตยโย ปัจจุบันอยู่
ในยุคของพระพุทธเจ้าองค์ที่ 4 และ พ.ศ. 5000
จะมีพระพุทธเจ้าองค์ใหม่อุบัติขึ้นมาสื่อว่าพระศรี
อริยเมตไตรยในการสร้างรูปเคารพในลักษณะของ
พระเครื่องก็ได้สะท้อนให้เห็นความสอดคล้อง
สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคตที่
เรียกว่าพระศรีอริยเมตไตรยหรือเรียกให้สั้นลงว่า
พระศรีอารีย

2.4 ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ลัทธิ
พิธีในสังคมสมัยใหม่คือ ชื่อพระเครื่องกับอุดม
การณ์ลัทธิพิธีในสังคมสมัยใหม่ ผู้วิจัยจำแนกข้อมูล
ศึกษาและนำมาอธิบาย ได้ดังต่อไปนี้

2.4.1 ลัทธิเกี่ยวกับเจ้าพ่อใน
สังคมสมัยใหม่มีการยอมรับนับถือสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่
ในกลุ่มของเจ้าพ่อ ซึ่งคำว่าเจ้าพ่อไม่ได้สื่อถึงเรื่อง
ความเป็นนักเลงที่ยิ่งใหญ่ หรือสื่อในทางที่ไม่ดี
แต่เจ้าพ่อตามความเชื่อในสังคมสมัยใหม่ สื่อถึง
ความยิ่งใหญ่ในความศักดิ์สิทธิ์ ปรากฏว่ามีคติ
ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อที่แยกย่อยออกไปตาม

ท้องถิ่น เช่น การเคารพนับถือเหรียญเจ้าพ่อพญา
แล เหรียญเจ้าพ่อมเหล็กข์ เหรียญเจ้าพ่อเทพารักษ์
เหรียญเจ้าพ่อเสาชิงช้า เป็นต้น

2.4.2 ลัทธิเกี่ยวกับเจ้าแม่ใน
สังคมไทยพบว่ามีเพศหญิงหรือแม่เข้าไปเกี่ยวข้อง
หลายเรื่อง เช่น แม่น้ำก็มีแม่พระคงคง ดินก็มีพระ
แม่ธรณี ข้าวก็มีแม่โพสพ ต้นไม้ก็มีแม่นางไม้หรือ
เจ้าแม่ตะเคียนหรือนางตานี เป็นต้น ชุมชนต่างๆ
ที่อาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำโขงก็มีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้า
แม่สองนาง ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็
มีความเชื่อกับเจ้าแม่อุมา และเจ้ากาลิ คนจีนก็มี
ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิม เจ้าแม่ลิ้มกอ
เหนี่ยว เจ้าแม่ทับทิม เป็นต้น แต่ในพระพุทธ
ศาสนาก็มีชื่อเรียกที่แสดงลักษณะว่าเป็นเพศหญิง
เหมือนกัน แต่ไม่เรียกว่าเจ้าแม่ นั่นคือ สมเด็จพระนางพญา

2.5 ชื่อพระเครื่องกับภาพสะท้อน
ความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาใน
สังคมไทย คือ การศึกษาถึงชื่อพระเครื่องกับภาพ
สะท้อนความซับซ้อนของระบบความเชื่อทาง
ศาสนาในสังคมไทยนั้น ผู้ศึกษาจำแนกข้อมูลที่พบ
ออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

2.5.1 ความซับซ้อนของระบบ
ความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยแบบดั้งเดิมจาก
การศึกษาความซับซ้อนของระบบความเชื่อทาง
ศาสนาในสังคมไทยแบบดั้งเดิม สามารถจำแนก
ข้อมูลออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

2.5.1.1 ความซับซ้อน
เรื่องไสยศาสตร์ คือ จากการศึกษาถึงความซับซ้อน
เรื่องไสยศาสตร์ที่สะท้อนผ่านชื่อพระเครื่องใน
สังคมไทย พบว่า การสร้างพระเครื่องและตั้งชื่อ

พระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นแนวเชื่อเรื่องของไสยศาสตร์ เช่น พระขุนแผน พรายกุมารซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่สังคมไทยรับรู้ผ่านวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนว่า ตัวละครที่ชื่อขุนแผนนั้นเด่นเรื่องของคุณไสย และในวรรณคดีขุนช้างขุนแผนมีการกล่าวถึงไสยศาสตร์มากที่สุด

2.5.1.2 ความซับซ้อนเรื่องวิทยาคม คือ ความซับซ้อนเรื่องวิทยาคมในสังคมไทย พบได้จากวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยคาถาอาคมหรือวิทยาคม เช่น การใช้คาถาอาคมป้องกันภัยจากอุบัติเหตุ การใช้เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การใช้เพื่ออำนาจต่อรองกับธรรมชาติ รวมถึงการใช้เพื่อปลุกเสกเครื่องรางของขลัง เป็นต้น

2.5.1.3 ความซับซ้อนเรื่องผีสังเทวดา คือ ความซับซ้อนเรื่องผีสังเทวดาในสังคมไทยพบว่า ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณของสังคมไทยได้ผสมผสานกับพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน แต่เราอาจจะพอแยกให้เห็นว่าส่วนใดเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา และส่วนใดเป็นความเชื่อเรื่องภูตผี

2.5.1.4 ความซับซ้อนเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากข้อมูลที่ศึกษาความซับซ้อนเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในสังคมไทยอธิบายได้ว่าความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางสังคมเพราะความเชื่อได้สร้างและรักษากฎระเบียบในสังคมได้ หากใครฝ่าฝืนกฎระเบียบก็จะถูกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงโทษ ในขณะที่ผู้ที่ทำตามกฎระเบียบจะมีชีวิตที่มั่นคงและเป็นสุข ทั้งนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อและศาสนาเปรียบเสมือนตัวชี้วัดความสามัคคีและการพึ่งพาอาศัยกัน

2.5.1.5 ความซับซ้อนศาสนา คือ ความซับซ้อนเรื่องของศาสนาในสังคมไทย จากข้อมูลอธิบายได้ว่า ในสังคมไทยเปิดกว้างยอมรับนับถือในสิ่งที่เข้ามาใหม่และปรับให้เข้ากับสิ่งที่มีอยู่เดิม ความซับซ้อนของการนับถือศาสนาของคนไทย โดยจะพิจารณาจากข้อมูลที่เป็นศิลปะสถาปัตยกรรม พิธีกรรม และพฤติกรรมของผู้คน

2.5.2 ความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยแบบใหม่ คือ ในสังคมไทยรับรู้ร่วมกันว่าวัดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อประเพณีพิธีกรรมทั้งในด้านศาสนาและไสยศาสตร์ วัดมีความสัมพันธ์ทางสังคมและทำให้เกิดสำนึกร่วมว่าเป็นพวกเดียวกันและวัดยังเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่ใช้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน ที่กล่าวแล้วว่าบริเวณของวัดย่อมมีองค์ประกอบให้เห็น เช่น อุโบสถ วิหาร เจดีย์ พระธาตุ หรือสถานที่ที่รับรู้ร่วมกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ประกอบอยู่ และอธิบายถึงอำนาจบทบาทอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยที่ซ่อนแฝงอยู่ขอพระเครื่อง

5. อภิปรายผลการวิจัย

บทความวิจัยครั้งนี้ แบ่งการอภิปรายผลเป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านลักษณะการใช้ภาษา ชื่อพระเครื่องมีที่มาและความหมายที่สะท้อนให้เห็นลักษณะการใช้ภาษาจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1.1 กลุ่มที่มีชื่อตามที่มาและความหมายจากองค์ประกอบพระเครื่อง พบว่า ชื่อพระ

เครื่องเกิดจากปัจจัยประกอบ คือ 1) ชื่อเรียกตามสถานที่พบ เช่น พระถ้ำเสือ พบที่ถ้ำเสือ จังหวัดสุพรรณบุรี พระนางพญากัจะระบุว่าวัดนางพญาขุนแผนก็จะระบุว่าวัดบ้านกร่างหรือวัดพระรูป 2) เรียกชื่อตามลักษณะเด่น เช่น ลักษณะองค์พระมีพระกรรมยาวก็เรียกชื่อว่า พระหยาบ องค์พระประทับนั่งใต้ต้นโพธิ์ เรียกว่า พระปรกโพธิ์ พระที่อยู่ในอิริยาบถลีลาเรียกชื่อว่าพระกำแพงเขย่ง และจะต้องระบุสถานที่พบต่อท้ายอีก เช่น พระกำแพงเขย่งสุพรรณ พระกำแพงสวรรค์ นอกจากนั้นยังมีพระร่วงหลังรางปืน 3) เรียกชื่อตามรูปทรง เช่น ลักษณะมีรูปทรงคล้ายสิ่งไหนก็เรียกชื่อตามสิ่งนั้น พระกำแพงกลีบบัว พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงซุ้มกอ 4) เรียกชื่อตามวัสดุที่ใช้ในการสร้าง เช่น ผงและเกสร เป็นวัสดุสำคัญในการก่อรูป เรียกชื่อว่าพระผง พระเกสร 5) เรียกชื่อตามจำนวนพระ เช่น การสร้างจำนวนเท่าใดก็เรียกตามนั้น มีพระกำแพงห้าร้อย 6) เรียกชื่อตามความเชื่อในพุทธคุณ เช่น พระคง พระนางพญาแสนหัจจันท์ พระเงี้ยวทั้งปิ่น พระโคตรม 7) เรียกชื่อตามผู้สร้าง เช่น พระสมเด็จวัดระฆังฯ หลวงพ่อคุณ หลวงปู่เอี่ยม 8) เรียกชื่อตามผู้ใช้ เช่น พระสวณเรียกใหม่ว่าพระมเหศวร 9) เรียกชื่อตามสิ่งทีนิยมในสมัย เช่น พระชุดกิมติ่ง การเรียกชื่อพระเครื่องมีหลักใหญ่ๆ อยู่ที่พระคล้ายสิ่งใดหรือมีลักษณะอย่างไรก็เรียกไปตามนั้น (Wannasiri, 1998)

จากที่ศึกษาการตั้งชื่อพระเครื่องในครั้งนี้จึงอภิปรายผลได้ว่า การตั้งชื่อพระเครื่องนั้นต้องอาศัยปัจจัยองค์ประกอบที่สำคัญและสัมพันธ์เชื่อมโยงให้รับรู้การสื่อถึงที่มาและความหมายในสิ่ง

เดียวกัน แต่เป็นที่ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ชื่อพระเครื่องมี 2 ลักษณะ คือ 1) พระเครื่องที่สร้างไว้ในยุคก่อนนั้นไม่มีการตั้งชื่อในตอนสร้าง แต่จะมาตั้งชื่อเมื่อชุดค้นพบในภายหลัง แล้วตั้งชื่อตามปัจจัยองค์ประกอบ และ 2) พระเครื่องที่เตรียมการตั้งชื่อไว้ล่วงหน้าก่อนสร้าง ในลักษณะที่ 2 นี้เป็นที่นิยมและพบในยุคสมัยปัจจุบัน

1.2 กลุ่มที่มีชื่อตามที่มาและความหมายจากบริบททางสังคม จากที่ศึกษาอภิปรายผลได้ว่า ชื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณี โดยแสดงออกทั้งทางรูปคำและความหมายที่สื่อถึงความดีงาม ความเจริญรุ่งเรือง ความมั่งคั่ง ความรู้ความสามารถ เกียรติยศ และอำนาจ

2. ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านอุดมการณ์ ในการอภิปรายผลชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านอุดมการณ์นั้น พบว่า ชื่อพระเครื่องได้ซ่อนแฝงอุดมการณ์ทางสังคมอย่างซับซ้อนสามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

2.1 กลุ่มทางโลกุตตระ กลุ่มนี้จะมุ่งถึงการเข้าถึงหลักธรรมตามความเชื่อและศาสนา และการมีอุดมการณ์สู่โลกหน้าคือโลกของนิพพานหรือรวมถึงโลกสวรรค์ โลกของพระศรีอาริยมตไตรย อุดมการณ์อย่างนี้จะตัดขาดไม่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจการเมืองการปกครองหรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในโลกของมนุษย์ แต่จะมุ่งตรงต่อความหลุดพ้น ที่เด่นชัดจะมุ่งสร้างคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับคนอื่นเป็นหลัก จากที่ศึกษาสามารถอภิปรายผลได้จากข้อมูลเรื่องการสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นพุทธบูชา หรือสืบทอดพระศาสนาหรือเพื่อ

ปรมัตถ์ประโยชน์ให้กับผู้ตายไปแล้ว เป็นต้น

2.2 กลุ่มทางโลกียะ พระเครื่องในฐานะที่สังคมรับรู้ผ่านความเชื่อว่ามีพลังความศักดิ์สิทธิ์จึงถูกคัดเลือกให้เป็นสิ่งที่พึงพิงที่ดีที่สุด การพึงพิงอยู่ในลักษณะขอให้คุ้มครองประทານพรดบันดาลในสิ่งที่ปรารถนาให้สำเร็จ ซึ่งเป็นความต้องการที่จะให้สนองตอบต่อความเป็นอยู่ของวิถีชีวิตผู้คนในสังคม จึงปรากฏพบว่า การสร้างพระเครื่องและการตั้งชื่อพระเครื่องจะสื่อความหมายถึงเรื่องของความอยู่ดีมีสุข มั่งมีศรีสุข ความแคล้วคลาดปลอดภัยคงกระพันชาตรี ความร่ำรวย เป็นต้น การสื่อคำสื่อความหมายจากชื่อพระเครื่องพบว่า จะมีการสร้างคำและความหมายที่สนองตอบความคาดหวังของสังคมและยิ่งในปัจจุบันยิ่งมีความสลับซับซ้อนในสังคมมากยิ่งขึ้น ชื่อพระเครื่องจึงมีลักษณะการใช้คำเพื่อสื่อความหมายให้หลากหลาย เรียกได้ว่าเป็นอุดมการณ์หลักและอุดมการณ์รองที่สะท้อนผ่านชื่อพระเครื่อง

3. ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและศาสนานั้น สามารถอภิปรายผลได้ 3 ประเด็น ดังนี้

3.1 ความเป็นสากลของความเชื่อและศาสนา คือ ความเป็นสากลในเรื่องของความเชื่อและศาสนาที่มีจุดกำเนิดเหมือนกันหรือคล้ายกันจนบางครั้งถ้าไม่ศึกษาก็จะแยกจากกันไม่ขาดหรือแม้แยกแล้วแต่ก็ไปในทิศทางเดียวกัน ทุกความเชื่อทุกศาสนายพยายามหาคำตอบในสิ่งที่เชื่อว่ามีอยู่เหนือธรรมชาติ และธรรมชาติมีอำนาจมีบทบาทต่อความเป็นอยู่ของโลกมนุษย์ศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ (Symbolism) ที่เป็นสื่อกลางระหว่าง

มนุษย์กับธรรมชาติที่พึงพิงความศักดิ์สิทธิ์และความขลัง

3.2 การผสมผสานกลมกลืนของความเชื่อและศาสนา คือ การยอมรับนับถือผ่านความเชื่อและศาสนาที่มีอยู่เดิมและเข้ามาใหม่ให้ผสมผสานกลมกลืนกันอย่างลงตัว พระเครื่องเป็นสื่อสัญลักษณ์ทางความเชื่อและพุทธศาสนาแต่ก็ด้วยบริบททางสังคมที่มีความเชื่อเรื่องผี เรื่องพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาในพื้นที่เดียวกัน ก็เกิดการผสมกลมกลืนกัน ซึ่งเหตุการณ์ความเชื่อเช่นนี้มักเกิดกับการนับถือพุทธศาสนา

3.3 การปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลไร้พรมแดนของความเชื่อและศาสนา คือ ความเชื่อและศาสนาที่สังคมใดสังคมหนึ่งยอมรับนับถือนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในระยะเวลาอันสั้นๆ แต่ถูกยอมรับนับถือด้วยการพิสูจน์จากสังคมอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ดังนั้นในช่วงระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่องจึงปรากฏให้เห็นยุคสมัยที่ถูกยอมรับนับถือเอาส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายๆ ส่วนที่สังคมยอมรับเข้ามา ปรากฏทั้งที่เป็นความเชื่อและศาสนาดั้งเดิมและปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลให้เข้ากับยุคสมัย

6. ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอแนะประเด็นที่น่าสนใจและน่าจะมีการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในแต่ละสังคมว่ามีความแตกต่างกันหรือสัมพันธ์กันด้านที่มาและความหมายอย่างไร

2. ควรศึกษาดำเนินพระเครื่องที่ปรากฏ
ในกลุ่มประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา เพื่อให้
เห็นแนวคิดแนวเชื่อในมุมมองที่หลากหลายผ่าน

การรับรู้เรื่องตำนานพระเครื่อง และให้เห็นว่า
ตำนานพระเครื่องมีอิทธิพลบทบาทสัมพันธ์กับวิถี
ชีวิตทางสังคมในด้านใดบ้าง

References

- Pongsapit, A. (1998). *Culture Religion and Ethnics: Thai social Analysis in Anthropology*, 5th E.d. Bangkok : Chulalongkorn University.
- Wannasiri, N. (1998). *Antropology and Culture*. Bangkok : Thammasat University.

